

REFORMĀCIJAS MANTOJUMA POTENCIĀLS RIETUMU CIVILIZĀCIJAS ATJAUNOŠANAI

Guntis Kalme

guntiskalme@hotmail.com

Atslēgas vārdi: *Reformācija, baznīca, kristietība, Rietumu civilizācija, civilizāciju sadursme*

Reliģija, pēc civilizācijas teorijas pētnieku domām, ir kā tās radītās civilizācijas galvenais elements. Kristietība ir devusi fundamentālu pienesumu Rietumu civilizācijas attīstībā. Reformācija, pateicoties M. Luterā teoloģiskajai kreativitātei, atjaunoja baznīcu, kas spēja pozitīvi ietekmēt arī Rietumu civilizāciju kopumā. Lai arī civilizācijas teorija paredz Rietumu civilizācijas norietu, tai, radoši izmantojot Reformācijas mantojuma potenciālu, nav jāiet bojā, bet jāatjaunojas garīgi.

Ievads. Reliģija kā civilizācijas galvenais elements

Britu kultūrvēsturnieks Kristofers Dousons (*Christopher Dawson*, 1889–1970) saka: “Pamatreliģijas ir fundamenti, uz kā balstās civilizācijas.”¹ To pašu citiem vārdiem vēsta amerikāņu politologs Semjuels Hantingtons (*Samuel Phillips Huntington*, 1927–2008): “Reliģija ir civilizāciju galvenais raksturojošais elements.”²

Kas piešķir reliģijai tādu fundamentālu nozīmi? Reliģija ir pārpasaulīga cilvēces darbības joma. Kristīgā reliģija ir tāda ne tikai pēc sava avota — dievišķās atklāsmes, bet arī pēc galvenā mērķa — cilvēka pestīšanas, kā atbrīvošanas no grēka, ļaunuma un mūžīgās nāves, kas nav iespējama ar laicīgiem līdzekļiem. Pārpasaulīgums reliģijai piešķir:

- absolūtu autoritāti,
- idejisku iedvesmu, entuziasmu,
- proponējamo vērtību absolūtu raksturu,
- nozīmīgu individuālu un sociālu transformējošu spēku,
- ilglaicīgu ietekmi u. tml.

S. Hantingtons vēsta: “Rietumu kristietība, vispirms katolicisms un protestantisms, vēsturiski ir viena, pati svarīgākā Rietumu civilizācijas pazīme.”³ Līdztekus savai garīgajai ietekmei, indivīdam veidojot attiecības ar Dievu, kristīgā ticība nozīmīgi formē arī cilvēku attiecības, attieksmi pret pasauli, dabu, kultūrvēdi, sevi, iepriekšējam un nākamajam paaudzēm. Tāpēc tai ir nozīmīgi sekundārie iespaidi Rietumeiropas un cilvēces civilizācijā. S. Hantingtons secina: “Rietumi atšķiras no pārējām civilizācijām [...] ar savu vērtību un institūciju raksturu. Tas visvairāk izpaužas kristietībā, pluralismā, individuālistiskā un likuma varā, kamdēļ Rietumi bija spējīgi ieviest modernitāti, izplesties visā pasaulē un kļūt par pārējo civilizāciju skaudības objektu.”⁴

Secinājums

Reliģijai kā cilvēku darbības pārpasaulīgai jomai ir nozīmīga tiešā — garīgā, kā arī svarīga sekundārā ietekme uz Rietumeiropas un pasaules civilizāciju.

Ieskats kristietības kultūrsekās

Pirms pievērsties kristietības pozitīvajam iespaidam, godprātība prasa, lai tiktu atzītas kļūdas, grēki un noziegumi. Protams, kā atzīst amerikāņu pētnieks Bīrons Berlovs (*Byron Barlowe*), “baznīcai — un tiem, kuri rikojušies tās vārdā, — ir bijuši netaisnības, intrigu, pat slepkavības brīži. Inkvizīcijas, krusta karu un citu epizožu nebibliski ekscēsi ir nenoliedzami. Taču šīs novirzes no Kristus mācības un Bībeles ir lielā mērā atsvērtas ar baznīcas labajiem darbiem un institucionāliem jaunievedumiem aprūpes, līdzjūtības un taisnības jomās.”⁵

Zīmīgi, ka ateisms kā pasaules uzskats ir izraisījis daudzkārt vairāk letalitātes kā kristietības novirzes. Amerikāņu politologs, totalitāro režīmu letalitātes pētnieks Rūdolf Rammels (*Rudolph Joseph Rummel*, 1932–2014) saka: “Gandrīz 170 miljonu vīriešu, sieviešu un bērnu ir tikuši nošauti, sisti, spīdzināti, nodurti, dedzināti, nomērdēti badā un salā, satriekti vai nostrādināti līdz nāvei; aprakti dzīvi, noslīcināti, pakārti, sabomboti vai nogalēti jebkurā citā no neskaitāmiem veidiem, kuros valdības ir izraisījušas neapbruņotu, bezpalīdzīgu pilsoņu un ārzemnieku nāves.”⁶ 84% šo upuru ir uz megaslepkavu Staļina, Hitlera un Mao rēķina.

Amerikāņu politiskais komentētājs Dīnešs D'Souza (*Dinesh Joseph D'Souza*, dz. 1961) uzskata, ka krusta kariem, inkvizīcijai un raganu prāvām pierakstītā letalitāte, kuras kopā iznīcinājušas ap 200 000 cilvēku 500 gadu laikā, veido tikai 1% no nāvēm, ko izraisījuši ateistiskie režīmi 50 gados. Tā ir attiecība 99:1 un tieši saistīta ar ateistisko pasaules uzskatu.⁷ B. Berlovs *secina*: “Vēsture rāda, ka ateisms, nevis kristietība, ir slikts, pat slepkavīgs, sabiedrībai.”⁸

“Neviena cita reliģija, filozofija, mācība, nācija, kustība — vienalga kas — nav tik ļoti mainījusi pasauli uz labu, kā to ir darījusi kristietība,” saka Sentluisas Konkordijas Semināra prezidents (ASV) Pols Maiers (*Paul L. Maier*).⁹ Savukārt amerikāņu vēstur-

nieks un politiskais komentētājs Tomass Vuds (*Thomas Woods*, dz. 1972) norāda: “Rietumu civilizācija ir parādā baznīcai par universitāšu sistēmu, žēlsirdības darbu, starptautiskajiem likumiem, zinātnēm, svarīgiem tiesiskajiem principiem, un vēl daudz ko citu. [...] Baznīca faktiski ir uzbūvējusi Rietumu civilizāciju.”¹⁰

Kristietības loma Rietumeiropas civilizācijā ir fundamentāla. Pēc Romas impērijas sabrukuma tā kalpoja kā Eiropu vienojošais spēks. Kristietība uzturēja spēkā principu, ka jebkurš cilvēks, neatkarīgi no sabiedriskā stāvokļa, ir atbildīgs Dieva un likumu kā Viņa gribas izpaušmes priekšā.

S. Hantingtons saka: “Likuma centrālisma koncepcija kā civilizētas eksistences priekšnoteikums [...] pastāvēja cilvēka varas pakļautībā kādam ārējam ierobežojumam: “*Non sub homine sed Deo et lege.*” (Latīņu val.: ne cilvēka, bet Dieva un likuma [pakļautībā]). Likuma spēka tradīcija ielika pamatu konstitucionālismam un cilvēktiesību, kā arī īpašuma tiesību aizstāvībai pret patvaļu.”¹¹

Ilgu laiku baznīcas likumi bija vienīgie Eiropas tautu un jurisdikciju likumi. Ar savu tiesu sistēmu Baznīca nozīmīgi iespaidoja daudzus ikdienas dzīves aspektus, kā izglītība, mantošana, mutiskie solījumi, morālie pārkāpumi un laulība¹², kā arī sekulāros likumus. T. Vuds atzīmē: “Rietumu likums pats ir galvenokārt baznīcas dāvana. Kanoniskais likums bija pirmā modernā juridiskā sistēma Eiropā.”¹³

Amerikāņu vēsturnieks un diplomāts Karltons Hejs (*Carlton Joseph Huntley Haeys*, 1882–1964) secina: “Kur kristietības ideāli ir tikuši pieņemti un viņu praktizēšana patiesi ieviesusies, tur ir dinamiska brīvība; kur kristietība ir ignorēta vai atraidīta, vajāta vai piekēdēta valstij, tur ir tirānija.”¹⁴

Londonas Likuma, taisnības un žurnālistikas centra direktors, profesors Hovards Tumbers (*Howard Tumber*) norāda: “Cilvēktiesības nav universāla doktrīna, bet radušās no vienas īpašas reliģijas (kristietības).”¹⁵ Zīmīgi, ka Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju

1948. gadā uzrakstīja libāņu teologs un diplomāts Čārlzs Maliks (*Charles Habib Malik*, 1906–1987).

Cits nozīmīgs kristietības ieguldījums ir hronoloģiskā un sociālā laika atskaite. Vispārpieņemtais gregoriāniskais kalendārs laika atskaiti sāk ar Kristus dzimšanu. Rietumos nedēļas cikls ir bibliskās radišanas atspulgs (6+1, tikai salīdzinoši nesen pārtapis par 5+2). Kristus augšāmcelšanās dienas atspulgs — svētdiena (brīvdiena) ir nedēļas sākums¹⁶. Ziemassvētki, Kristus dzimšanas svētki un Lieldienas, Kristus augšāmcelšanās svētki ir vispārējās izejamās dienas.

Sv. Benedikta (480–543) statūti radīja garīgo pamatu vairākiem tūkstošiem klosteru, kuri tapa par Eiropas civilizācijas salām. Monasticisma pētījuma autori Redžinalds Gregoirs (*Reginald Gregoire*) un Leo Monlins (*Leo Monlin*) vēsta, ka tā bija "attīstīta civilizācija, kas radās apkārtējā barbarisma haosa vidū. [...] Sv. Benedikts bija Eiropas tēvs".¹⁷ Benediktīniešu klosteri aprūpēja vietējos iedzīvotājus, mācot lauksaimniecības un lopkopības iemaņas, medicīnu, zinātnes, izglītojot valdītājus, jo, izņemot privātskološanu, cits izglītības veids tolaik vienkārši nepastāvēja.

Daudzas no Eiropas universitātēm ir radušās kā katedrāļu skolu turpinājums, kuras savukārt bija monasticisma izglītības tradīcijas attīstītājas. Akadēmisko grādu piešķiršana universitāte ar tās korporatīvo organizāciju un relatīvo autonomiju ir Viduslaiku kristīgās Eiropas produkts.¹⁸ Līdz 1500. gadam Eiropā bija nodibinātas vairāk kā 80 universitātes.

Par kristietības ietekmi uz mākslu var retoriski jautāt: kas būtu mūzika bez tādiem dižgariem kā Hendelis, Mocarts, Pahelbels, Haidns, Vivaldi, Verdi, Mendelsons un, protams, Bahs?

Tēlotājmākslas sakarā tikai minēt Leonardo, Mikelandželo, Rafaēlu u.c. nozīmē norādīt uz laikmetu, kas uz visiem laikiem noteica Eiropas skaistuma izpratnes kanonu.

Vajadzētu daudz un detalizēti runāt par kristietības lomu verdzības atcelšanā, kaniņbālisma izbeigšanā, darba apstākļu uzlabošanā, infanticīda un poligāmijas izbeigšanā, cilvēka dzīvības svētuma definēšanā, laulības un ģimenes dzīves izveidē, sievietes komplimentaritātes statusa (līdztiesīga, bet atšķirīga) noteikšanā.

Nav iespējams pat īsi aprakstīt citus svarīgus kristietības ieguldījumus cilvēces civilizācijā, taču jāapstājas vismaz pie viena no būtiskākajiem cilvēces aspektiem, proti, pie līdzcietības izpratnes.

Lasot Sv. Rakstus, uzmanību izraisa fakts, ka Jēzus neapsūdz cilvēkus viņu trūkumā, nedz meklē pārspasaulīgus iemeslus viņu slimībām. Uz jautājumu, kāpēc kāds ir piedzimis neredzīgs: "Kurš ir grēkojis — viņš pats vai viņa vecāki, ka viņš akls piedzimis?" Jēzus atbildēja: "Nedz šis ir grēkojis, nedz viņa vecāki" (Jņ 9, 2-3¹⁹) un dziedināja aklo. Kristus reālistiski saka: "Nabagie vienmēr būs" (Mk 14, 7), tāpēc līdzjūtība nav īslaicīga prasība, bet svarīga Viņa mācekļa iezīme. Apustulis Pāvils raksta: "Kā Dieva izredzētie, svētie un Dieva milētie, apvelciet dziļu līdzjūtību, labestību, pazemību, lēnprātību, iecietību" (Kol 3, 12).

Kristus paplašina jūdu līdzcietības pienākumus pāri Vecās Derības noteiktajiem ģimenes un dzimtas ietvariem: "Miliet savus ienaidniekus, dariet labu tiem, kas jūs ienīst" (Lk 6, 27). Jēzus līdzība ar žēlsirdīgo samarieti (Lk.10:30-36) ir kļuvusi par kristīgās diakonijas kalpošanas motīvu un simbolu. Apustuļa vārdi: "Kas nemīl savu brāli, ko viņš redz, nevar mīlēt Dievu, ko viņš neredz" (1 Jņ 4, 20) rāda Dieva un cilvēkmīlestības saikni kristīgajā ticībā.

Kā raksta A. Šmits (*Alvin J. Schmidt*), pirmkristiešu attieksme pret cilvēkiem bija ne tikai savam laikmetam neraksturīga, bet pat pretēja: "Viņi iedibināja kontrkultūrālu veidu, kas veda pie tālākiem jaunievedumiem: bērnnunāmiem, slimnīcām [...]. Senbaznīcā katrā draudzē bija saraksts,

kuriem bija nepieciešama palīdzība, saukts par *matriculum*. [Viņiem veltīja] ļoti daudz aprūpes.”²⁰ Kopš imperatora Justiniāna I (*Μέγας Ιουστινιανός, Flavius Petrus Sabbatus Justinianus*, imperators no 527 līdz 565) laikiem kristīgā baznīca bija izveidojusi veco ļaužu mītnes, *gerontocomia*, kas ir tagadējo pansionātu priekšteči. K. Hejs secina: “No kristīgās līdzcietības akas mūsu kristīgā civilizācija ir guvusi tās iedvesmu un pienākuma apziņu pabarot izsalkušos, padzirdīt izslāpušos, pieskatīt bezpajumtniekus, apģērbt kailos, aprūpēt slimos un apmeklēt ieslodzītos.”²¹ Kā atzīst amerikāņu vēsturnieks un filozofs Vils Durants (*William James "Will" Durant*, 1885–1981), baznīcas diakonija faktiski bija kontinenta mēroga organizācija.²²

Austrāliešu vēsturnieks Džefrijs Bleinijs (*Geoffrey Norman Blainey*, dz. 1930) pielīdzina Viduslaiku baznīcas diakonisko kalpošanu agrīnai labklājības valstij, norādīdams, ka Baznīca organizēja slimnīcas vecajiem un bāreņu namus jaunajiem, leprozorijus, hosteļus, kur svētceļnieki varēja lēti pārnakšņot un paēst. Tā gādāja pārtiku iedzīvotājiem bada laikos un dalīja pārtiku nabagiem. Šo labklājības sistēmu baznīca apmaksāja, ievācot nodokļus un no saviem zemes īpašumiem.²³

Sarkanā Krusta dibinātājs Henrijs Dunants (*Henry (Henri) Dunant*, 1828–1910) uz savas nāves gultas apliecināja: “Es esmu Kristus mācekļis kā pirmajā gadsimtā, nekas vairāk.”²⁴

No teoloģijas tālu stāvošais franču rakstnieks un aviators Antuāns de Sent-Ekziperī (*Antoine Marie Jean-Baptiste Roger, comte de Saint-Exupéry*, 1900–1944), lai arī pārsniedza militāra pilota vecuma cenzu, tomēr brīvprātīgi piedalījās Otrajā pasaules karā. Viņš redzēja nacismu kā draudu Rietumu civilizācijai. Darbā “Kara lidotājs” Ekziperī formulēja savu vajadzību cīnīties. Konsekventas pārdomas noveda viņu pie Rietumu civilizācijas vērtību pamatu apjēgsmes. Norādīdams uz tā saukto vispārcilvēcisko, bet faktiski ei-

ropeisko vērtību izcelsmes biblisko pamatu, viņš saka: “Cilvēks bija radīts pēc Dieva sejas un līdzības. Godādami savu tuvāko, cilvēki godāja Dievu. Visi cilvēki bija brāļi Dievā. Dievišķā atspulgs cilvēkā piešķīra katram neatņemamu cieņu.”²⁵ No Dievā pamatotas cilvēka cieņas tad arī izriet līdzcietība: “Žēlsirdība bija kalpošana Dievam caur jebkuru cilvēku. Tā bija velte Dievam, lai cik nevērtīgs bija indivīds, kuram to izrādīja. Tāda žēlsirdība nepazemoja cilvēku, kurš to baudīja, nedz arī savalgoja ar pateicības važām, jo dāvana bija domāta nevis viņam, bet gan Dievam. Un otrādi — žēlsirdības darbi nekad nebija cieņas apliecinājums viduvējībai, muļķībai un stulbumam. Ārsta pienākums bija riskēt ar savu dzīvību, ārstējot visvienkāršāko mēra slimnieku. Viņš kalpoja Dievam. Viņu nepazemoja pie zagļa gultas pavadīta bezmiega nakts. Mana civilizācija, Dieva mantiniece, padarīja žēlsirdību par velti Cilvēkam, kas stāv augstāk par indivīdu.”²⁶

Šo kristietības pienesumu katalogu var noslēgt ar faktu, ka simt ietekmīgāko pasaulē cilvēku sarakstā 65 ir kristieši.²⁷

Secinājums

Kristietībai ir konstitutīva loma Rietumu civilizācijas izveidē. Kristietība ir fundamentāli ietekmējusi tās kultūru, mākslu, politiku, jurisprudenci, izglītību, sociālo aprūpi, tikumus u.c. cilvēka dzīvei nozīmīgas jomas.

Reformācijas pienesums Rietumu civilizācijai

Vācu baznīc vēsturnieks Filips Šafs (*Philip Schaff*, 1819–1893) norāda: “16. gadsimta Reformācija pēc kristietības ieviešanas ir nākamais lielākais notikums vēsturē. Sākot ar reliģiju, tā tieši vai netieši deva varenu impulsu katrai progresīvai kustībai un padarīja Protestantismu par galveno virzītājspēku modernās civilizācijas vēsturē.”²⁸

Katolicisms pasauli redzēja sadalītu svētajā un laicīgajā. Īsta kristieša cienīga esība ir pirmajā, otrā ir tikai pieciešama kā neizbēgams ļaunums. Ne velti vācu

teologa Kempenes Toma (*Thomas a Kempis*, 1380–1471) populārās grāmatas pilns nosaukums ir “Par sekošanu Kristum un pasaules nicināšanu”. Pasaule ir traucēklis, kas cilvēku atrauj no dievišķām pārdomām un garīgās dzīves, kura koncentrējas dievnāmā un klosterī.

Reformācija skata citā gaismā pasauli, dabu, valsti, mākslu, zinātni un laulību. Būt kristietim vairs nenozīmē atteikties no pasaules, jo tas nozīmētu atteikties arī no tās Radītāja. Vēlāk anglikāņu apoloģēts Klaivs Steipls Luīss (*Clive Staples Lewis*, 1898–1963) sacis: “Dievs mīl matēriju. Viņš to izdomāja.”²⁹ Pasaule vairs nav traucēklis cilvēka iekļūšanai Dieva valstībā, bet gluži otrādi — caur to Dieva valstība nāk pie mums.

Reformācija ienes daudzējādas pārmaiņas. Luterā skatījumā Baznīca ir ticīgo kopība, ne hierarhiski kontrolēta sakrāla organizācija. Kristus pats ir savas Baznīcas galva, mācītāji nav kungi, bet ticīgo kalpi.

Lutera galvenais pienesums ir teoloģiskais atklājums par grēcinieka attaisnošanu tikai ar Kristus nopelna upuri, kas mums tiek piešķirts tikai Dieva žēlastības dēļ un satverams tikai ticībā. Proti, cilvēks tiek Dieva priekšā attaisnots nevis ar saviem labajiem darbiem, bet ar Jēzus pašaieliedzīgo, visu cilvēku, visu grēku izpērkošo upuri. To Viņš dara nesavtīgi, savas mīlestības uz mums dēļ. To nevar saprast ar prātu, jo tas ir neloģiski, tāpēc ir satverams tikai ar sirds ticību Dievam. Šis atklājums reformēja teoloģiju un lika pārskatīt Baznīcas reliģisko praksi.

Luters, pamatojoties uz 1. Pēt 2, 9: “Jūs esat izredzēta cilts, ķēnišķīga priesteru saime”, izstrādā mācību par vispārējo priesterību, ka visi kristieši ir vienlīdz priesteri un garīgi Dieva priekšā, tā atceļot Viduslaiku sabiedrības iedalījumu svētajos (klērs, mūki) un sekulārajos (pārējie) stāvokļos. Lutera apgalvo, ka Dieva priekšā neviens sabiedriskais stāvoklis vai darbs nav svētāks vai izcilāks, jo Dievs neskatās uz darba nozīmīgumu, bet tā sirdī, kas Viņam kalpo ar savu darbu. Tāpēc

Dieva priekšā nav augstāku un zemāku aicinājumu, profesiju.

Patī profesijas kā aicinājuma ideja no teiktam arodam un dzīves stāvoklim ienāk ar Reformācijas pozitīvu attieksmi pret darbu kā cilvēka dzīves daļu. Profesija top par Dieva gribas izpildes konkrēto vietu un veidu. Lutera saka, ka katrs ir aicināts kādam amatam un dzīves kārtai un tajā ir jākalpo Dievam. Katrs darbs slavē Dievu. Visu pasauli var piepildīt ar kalpošanu Dievam — ne tikai baznīcā, bet arī mājās, virtuvē, pagrabā, darbnīcā un uz lauka. Luteriskās ticības apliecības vēsta: “Paļāvība un Dieva žēlastības atziņa cilvēku dara priecīgu, liksmu un dedzīgu pret Dievu un visām radībām; To Svētais Gars paveic ticībā, ka cilvēks bez piespiešanas kļūst labprātīgs, gatavs darīt labu un kalpot ikvienam.”³⁰

Aicinājuma mērķis ir kalpot tuvākajam. Aicinājums attiecas ne tikai uz profesiju, bet arī uz dzīves kārtām, proti, cilvēks var būt tēvs, māte, māsa, brālis u.tml.

Vispārējās priesterības ideja savā būtībā ir antihierarhiska un tāpēc svarīga pārstāvēnieciskas valdības un demokrātijas izveidei. Amerikāņu vēsturnieks Luīss Spīts (*Lewis William Spitz*, 1922–1999) norāda: “Pastāv saikne starp kongregacionālismu un demokrātisko ētosu.”³¹ Vispārējās priesterības ideja virzīja sabiedrību no *Rex lex* (karalis ir likums) uz *Lex rex* (likums ir karalis) un demokrātiskām pārvaldes formām, runas, preses u.c. sociālpolitiskajām brīvībām.

Ja Viduslaikos indivīds bija saistīts ar Baznīcas kā reliģiskas hierarhijas un valsts autoritāti, tad Reformācijas būtisks sniegums ir apziņas brīvības ideja. Kristietis pēdējā instancē ir atbildīgs tikai Dievam, kurš tam atklāts Sv. Rakstos kā Viņa autoritatīvajā vārdā. Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) darbā “Par kristīga cilvēka brīvību” saka: “Mums labi jāsaprot, [...] kāda ir brīvība, kuru Kristus izcīnījis un devis saviem ļaudīm. [...] Kristietis ir brīvs, viņš ir kungs pār visām lietām un nav pakļauts nevienam [cilvēkam].”³² Vormsas reihstāgā Lutera, nostājoties pret Baznīcu un

valsti, liecināja: “Kamēr es netieku pārliedzēnāts ar Rakstiem un skaidru saprātu — es neatzīstu pāvestu un koncilu autoritāti, jo viņi ir bijuši savstarpēji pretrunīgi — mana sirdsapziņa ir Dieva vārda saistīta. Es nevaru un ne no kā neatteikšos, jo rīkoties pret sirdsapziņu nav nedz pareizi, nedz droši. Lai Dievs man palīdz. Āmen.”³³ Tā nav indivīda patvaļā, bet pakļaušanās reliģiskos jautājumos vienīgi pašai augstākai autoritātei. Tas ir milzīgs reliģiski sociāls risks (Luters tika izslēgts no Baznīcas, kas toreiz nozīmēja tikt izslēgtam arī no sabiedrības, kam sekoja reālas nāves briesmas) un vienlaikus ārkārtīga brīvība. Kā saka L. Spits: “Kad tiek apstiprināta rīcība saskaņā ar sirdsapziņu, tiek iesaistīts eksplozīvs potenciāls.”³⁴ Ilustratīva ir konfrontācija starp Mariju Stjuarti (*Mary Stuart*, 1542–1587) un Džonu Knoksu (*John Knox*, 1513–1572), kad karaliene sašutumā, ka reformators iebilst viņas rīcībai, jautāja: “Kas Jūs esat šajā karalistē?” Viņš atbildēja: “Pa-valstnieks, kas dzimis tai pat karalistē, kundze. Un lai arī tajā neesmu ne grāfs, ne lords, ne barons, tomēr Dievs mani ir radījis, lai arī cik nenozīmīgs es esmu Jūsu acīs, par node-rīgu locekli šai karaļvalstī.”³⁵ Tā ir atbildīga un pašapzinīga pilsoņa stāja.

Vācu sociologs Makss Vēbers (*Max Weber*, 1864–1920) darbā “Protestantiskā ētika un kapitālisma gars” secina, ka brīvā tirgus ekonomika ir Reformācijas produkts. Zemēs, kur iesakņojās Reformācija, izveidojās mums pazīstamā kristīgā darba ētika, saukta par sekulāro askētismu. To raksturo aicinājums, atturība, taupība, namturība, racionāla un sistemātiska uzvedība, zemišķās atlīdzības kā svētības zīmes, pašdisciplīna un saimnieciskums. Peļņas iegūšana ar morāliem līdzekļiem nosaka arī tās saprātīgu un ierobežotu patēriņu. Šīs “darba teoloģijas” iespaidā Reformācijas skartie rajoni Eiropā strauji uzplauka ekonomiski.

Saskaņā ar atziņu “dodiet cēzaram, kas cēzaram pieder, un Dievam, kas Dievam pieder” (Mt 22, 21) reformatori iestājās par

laicīgo un garīgo autoritāšu nošķiršanu. Luterā mācība par divām valstībām — “kreisās rokas” — valsti un “labās rokas” — baznīcu, lielā mērā noteica Reformācijas politisko teoloģiju. Abas valstības ir Dieva ieceltas. Valdnieka autoritāte nāk no Dieva dabiskā likuma — radības kārtības, un viņš ir atbildīgs Tā priekšā. Valstības sadarbojas, bet ir nošķirtas. Laicīgai varai jāseko reliģijai, baznīcai jāgādā, lai kristīgās vērtības ienāktu sabiedrībā. Luters saka, ka laicīgās varas likums neiet tālāk par dzīvību un īpašumu un ārējām lietām, un Dievs neļaus nevienam valdīt pār dvēselēm, kā vien sev. “Labās rokas” valstība dara grēciniekus par svētiem, glābj, bet “kreisās rokas” — cilvēkus civilizē. Luters saka, ka, ja izzūd teologi, tad izzūd Dieva vārds un paliek tikai pagāni un velni. Kad izzūd juristi, izzūd likums un ar to arī miers, un ir tikai laupīšanas, slepkavības, noziedzības, mežonīgi lopi.

Lutera Sv. Rakstu tulkojums dzimtajā valodā kopā ar Gutenberga (*Johannes Gutenberg*, 1394–1468) iespiedtehnikas attīstību izraisīja to plašu pieejamību. Bet, lai Sv. Raksti tiktu plaši lasīti un studēti, jāvalda vispārējai lasītprasmei. Luters iestājās par obligāto vispārējo izglītību kā zēniem, tā meitenēm, sevišķi atbalstot apdāvinātos.

Reformācija ienes arī reliģisku stimulu dabaszinātņu attīstībā, jo Dieva pavēle pakļaut zemi (1 Moz 1, 28) nav iespējama bez tās izziņas. Pētnieku prātos dominē doma par “saprātīgo Dievu”, kurš ir dabas likumu un cilvēka prāta Radītājs. Ne velti Johanam Kepleram (*Johannes Kepler*, 1571–1630) būt zinātniekam nozīmē “domāt Dieva domas”. Dabas izpēte nozīmē Dieva gudrības izprašanu, jo Visums ir “Dieva gribas teātris”, kurā cilvēki ir ar izpratni apveltīti skatītāji.

19. gadsimta franču vēsturnieks Alfons de Kandole (*Alphonse Louis Pierre Pyramide de Candolle*, 1806–1893) veica pētījumu Parīzes Zinātņu akadēmijas ārzemju locekļu statistikā no dibināšanas 1666. gadā līdz 1866. gadam. Viņš konstatēja, ka to vidū ir

71 protestants, 16 katoļi un pieci jūdi, bet eiropiešu konfesionālā attiecība tolaik bija 68 miljoni protestantu un 107 miljoni katoļu. Šī apgriezta proporcija nebija nejausa, jo līdzīgi dati tika iegūti arī Londonas karaliskajā sabiedrībā, un secinājums bija — Eiropas zinātnē dominē protestanti.³⁶ Var pieminēt kaut vai izcilos Keplera (*Johannes Kepler*, 1571–1630), Leibnīca (*Gottfried Wilhelm Leibniz*, 1646–1716), Linneja (*Carl von Linné*, 1707–1778) vārdus.

Secinājums

Reformācija padara kristietību par reliģiju pasaulei, t.i., par pasauli transformējošu spēku tur un tādos aspektos, kur katolicisms nebija to spējis veikt. Cilvēka attaisnošana tikai no Dieva žēlastības, vispārējās priesterības ideja, mācība par acinājumu, mācība par divām valstībām, kristīgā darba ētika u.c. idejiskie jaunievedumi būtiski attīstīja Rietumu civilizāciju un atjaunoja tās saikni ar tās garīgo pamatu — Sv. Rakstiem.

Cikliskās civilizācijas teorijas vēsts

Ja kristietība ir tik daudz veikusi Rietumu civilizācijas labā, tad kāpēc tā jau ilgstoši uzrāda izsīkuma un dekadences pazīmes?

20. gadsimta sociālo kataklizmu iespaidā vēstures progresa optimistisko scenāriju — cilvēces attīstības nemitīgu augšupeju — aizvien vairāk sāka apstrīdēt pesimistiski noskaņoti intelektuāļi.

Vācu vēstures filozofs Osvalds Špenglers (*Oswald Arnold Gottfried Spengler*, 1880–1936) skata cilvēces vēsturi kā atsevišķu civilizāciju (viņš tās dēvē par kultūrām)³⁷ vēsturi. Kultūras ir nesaistīti superorganismi. Vēsture pazīst babiloniešu, ēģiptiešu, indiešu, ķīniešu, mezoamerikas (maiji, acteki), klasisko (grieķi, romieši), maģisko (vidējie austrumi) un faustisko (eiropiešu, amerikāņu) kultūras. Tās attīstās pa noslēgtu ciklu — dzimšana, attīstība, pilnbriedis, sabrukums, nāve³⁸. Kultūras attīstība ir kustība cauri garīgajam, mākslas un politiskajam posmam,

kas katrs iedalās četros “gadalaikos”: pavasaris, vasara, rudens, ziema. “Gadalaiks” ilgst ap 250 gadu, tātad katra kultūra vidēji pastāv ap 1000 gadu.

Kultūras specifika izpaužas tās dvēselē — tai piemītošai iespēju kopumā. “Kultūra nomirst pēc tam, kad tās dvēsele realizē visas savas iespējas tautu, valodu, ticību, mākslu, valstu, zinātņu veidā,”³⁹ t.i., kad kultūra ir izsmēlusi savu potenciālu. Kultūras dvēseles izpausmi valda liktenis — “Jebkura liela kultūra [ir] .. tās dvēseles realizācija [..]. Mēs to saucam par iepriekšēju noteiktību, likteni.”⁴⁰

Savukārt britu vēstures filozofs Arnolds Toinbijs (*Arnold Joseph Toynbee*, 1889–1975), vadoties pēc reliģiskā un teritoriālā principa, darbā “Vēstures pētīšana” saskaitīja 19 civilizācijas: ēģiptiešu, andu, ķīniešu, minoiešu, šumeru, maiju, indiešu, hetu, helēņu, Rietumu, austrumu pareizticīgo (Krievija), ortodokso kristiešu, persiešu, arābu, hinduistu, jukatekas, babiloniešu, Tālo Austrumu, meksikāņu. Neizdevušās civilizācijas ir Tālo Rietumu kristiešu, Tālo Austrumu kristiešu, skandināvu, siriešu un piecas “apurtētās” — polinēziešu, eskimosu, nomadu, otomanu un spartiešu civilizācijas.

Pēc A. Toinbija atzinuma, galvenie civilizācijas attīstības faktori ir ģeogrāfiskā vide, etniskās īpatnības un reliģiskais pasaules uzskats. Svarīgāko lomu civilizācijas attīstībā spēlē sabiedrības elite, radošais mazākums. Šīs evristiskās grupas vīzija un motivācija enerģizē civilizāciju izaugsmei, definējot izejas no krīzēm, kurās tā regulāri nonāk. Izaugsmes posmā civilizācijas spēj ar tiem tikt galā un top stiprākas.

Pienāk brīdis, kad radošais mazākums un tās vadītais neradošais vairākums vairs nespēj pozitīvi pārvarēt grūtības. Lejupslidošā civilizācija izveido “universālu valsti”, kuras uzdevums ir saglabāt *status quo*. Kreatīvais mazākums top arogants, zaudē morālo spēku un top parazitisks. Tas vairs nespēj vadīt ar pozitīvu piemēru, tas izvēlas vadīt ar spēku, topot par dominējošo mazākumu. Tauta

vairs viņu neatbalsta un pati sāk atdarināt tā sliktās īpašības. Zūd sociālā vienība, aizvien vairāk vājinot sabiedrību.

“Universālajā valstī” apspiešanas rezultātā gūtais “miers” iežūžo cilvēkus maldus drošībā, kā rezultāts ir pat pretmilitārā domāšana. Tas vēl vairāk novājina šo civilizāciju. Zemāk attīstītās civilizācijas redz šo pārmaiņu un uzbrūk novājinātajai civilizācijai. Tā brūk, to uzveic ienaidnieki. A. Toinbijs secina, ka civilizācijas iet bojā nevis ienaidnieka invāzijas dēļ, bet savas vainas dēļ: “Civilizācijas mirst no pašnāvības, nevis no slepkavības.”

Tomēr A. Toinbijs nav fatalists: “Mēs nesam nolemti tam, ka vēsturei jāatkārtojas; tas ir atkarīgs no mūsu pūlēm veidot vēsturi, pagriezt to jaunā un nebijušā veidā. Kā cilvēki esam apveltīti ar izvēles brīvību un nevaram to novelt uz Dievu vai dabu. Mums pašiem tā jāuzņemas. Tas ir atkarīgs no mums, no mums — atbildēt radoši uz mūsu laika izaičinājumiem.”⁴¹

Tam piebalso īru finansists Kristofers Kviglijs (*Christopher Quigley*, dz. 1958): ““Vēstures pētīšanas” lappusēs skaidrotā gudrība ir no jauna jāatklāj Rietumu līderiem [...]. Rietumi vairs neatbild radoši uz ārējiem izaicinājumiem, un tās kreatīvā minoritāte ir kļuvusi parazitiska. Tādējādi, saskaņā ar Toinbiju, Rietumi galīgi degradēsies, ja vien neradīsies jauna garīguma motivēta minoritāte, kas piedāvās jaunu kreatīvu vadību, paceļot sabiedrību uz jaunu apziņas un attīstības līmeni.”⁴²

Zīmīgi, ka tad, kad A. Toinbiju kritizēja par it kā reliģijas un kultūras vērtību pārspīlētu uzsvēršanu iepretim ekonomiskajiem faktoriem civilizācijās, pētnieks kļuva aizvien pārliecinātāks par garīgās dimensijas nepieciešamību. Viņš uzskatīja, ka reliģijai piemīt nozīmīgs civilizāciju atjaunojošs spēks.

Arī S. Hantingtons uzskata, ka “visas civilizācijas iet cauri līdzīgiem rašanās, izaugsmes un norieta procesiem.”⁴³ Bet viņa domu gājiens ir šāds. Līdz aukstā kara beigām

pasaule bija bipolāra. Valstis šajā sadursmē tika ierautas, balstoties uz kapitālistisko vai komunistisko orientāciju. Pēc aukstā kara un globalizācijas uzplūda jautājums bija — pēc kādiem principiem tālāk risināsies cilvēces konfliktešana un sabiedroto meklēšana. Valstis rod sabiedrotos pie tiem, kuriem ir līdzīga izcelsme, reliģija, valoda, vērtības un institūcijas, un attālinās no tām, kurām tās ir atšķirīgas.

Globalizācijas izraisītā pieaugošā mijiedarbība starp civilizācijām un reliģijām rada ne tikai sadarbību, bet arī konfliktus. S. Hantingtons vēsta, ka dažādu civilizāciju sociālās, kultūras, reliģiskās u.c. vērtības ir pārāk atšķirīgas, lai miernīlīgi sadzīvotu uz globalizācijas “sašaurinātās” planētas. Pārāk dažādi ir pasaules uzskati. Tie nosaka cilvēka dzīves pamatnostādnes, piem., kā veidojas attiecības: indivīds — kopiena, indivīds — valsts, indivīds — Dievs, vīrietis — sieviete, bērni — vecāki u.tml. Uzskati šajos jautājumos dažādās civilizācijās var būt pat pretēji. Viņš secina, ka galvenā atšķirība starp tautām vairs nav ideoloģiska, politiska vai ekonomiska, bet civilizācijas rakstura.

Tāpēc būtiskākā sadursme 21. gadsimtā norisinās vairs ne starp ideoloģijām, bet starp civilizācijām: “Jaunajā laikmetā civilizāciju sadursmes ir lielākais drauds pasaules mieram.”⁴⁴ Šobrīd konflikts saasinās starp Rietumiem un islamu. S. Hantingtons brīdina, ka Rietumu lielvalstu vēlme “aplaimot” citas civilizācijas ar savām vērtībām ir bīstama: “Rietumu intervence citu civilizāciju iekšējās lietās varbūt ir vissvarīgākais nestabilitātes cēlonis un multicivilizāciju pasaules globālo konfliktu avots.”⁴⁵ Viņaprāt: “Rietumu līderu atbildība ir nevis censties pārveidot citas civilizācijas līdzīgas Rietumiem, kas ar rūkošajiem spēkiem nav iespējams, bet gan saglabāt, aizsargāt un atjaunot Rietumu civilizācijas unikālās īpašības.”⁴⁶ Politologa skatiens nākotnē ir skaudrs: “Pasaules mērogā šķiet, ka Civilizētība daudzējādā ziņā piekāpjas barbarismam, un tas rada domu par

nepieredzētas parādības — globālo tumsas laiku draudiem cilvēcei.”⁴⁷

Secinājums

Apkopojot O. Špenglera un A. Toinbija uzskatus, var secināt:

- pasaulē ir bijušas daudzas civilizācijas, no tām daļa joprojām pastāv;
- katra civilizācija ir organiska, sevī noslēgta vienība, tā dzīvo, kamēr “atstrādā savu programmu” — dvēseli (O. Špenglers), radošās elites kreatīvo potenciālu (A. Toinbijs);
- katra civilizācija attīstībā iziet dzīva organisma posmus: dzimšana, augšana, depresija, sairums, nāve;
- kā civilizāciju attīstības, tā arī to bojāejas cēloņi ir iekšēji.

S. Hantingtons norāda, ka globalizācijas laikmetā norisinās civilizāciju strauja tuvināšanās un to pasaules uzskatu atšķirību dēļ notiek arī principā mierīgi neatrisināmi konflikti.

Baznīcas atbilstība savam aicinājumam

S. Hantingtona minēto globālo draudu ēnā nupat nosvinētā Reformācijas 500-gade uzdod retorisku jautājumu — vai Reformācija ir tikai kultūrvēsturisks mantojums vai arī joprojām aicinājums pašiem atgūt šīs kustības fermentu? Vai pazīstamā baznīcas attīstības triāde formācija — deformācija — reformācija nav jāpapildina līdz formācija — deformācija — reformācija — stagnācija (esošo stāvokli vērtējot kritiski) — reformācija (kā apzināta nepieciešamība iziet no stagnācijas un konkrēta rīcība)?

Par baznīcas kā kristīgās reliģijas galvenās institūcijas darbības reālo kritēriju un motivētāju Lutērs gribēja redzēt tikai Sv. Rakstus. Jau atskatoties uz notikušo, Lutērs sacīja: “Ar Vārdu tika pakļauta zeme; ar Vārdu tika glābta baznīca; un ar Vārdu tā tiks atjaunota.”⁴⁸ Protestantiskā teoloģija, apkopojot Reformācijas pieredzi, izvirzīja konceptu par nemitīgi pašreformējošos Baznīcu: *ecclesia*

reformata, semper reformanda secundum verbum Dei (latīņu val.: reformēta Baznīca vienmēr reformējas saskaņā ar Dieva vārdu). Tāpēc, pazīstot cilvēka grēcīgo dabu, pēc sasniegtā ieslikt pašapmierinātībā un institūciju nosliecē “iegriezties ap sevi”, Baznīcai jābūt paškritiskai, elastīgai un dinamiskai, gādājot, lai tā aizvien būtu saskaņā ar Sv. Rakstiem. Nemitīgi pašreformējošās Baznīcas motīvs ne tikai deva iespēju atjaunot Rietumu civilizācijas pamatelementu — reliģiju, tās galveno institūciju — Baznīcu, tās vadošo idejisko komponenti — teoloģiju, bet joprojām brīdina: ja (un kad) Baznīca zaudē saikni ar savām pamatvērtībām, tā deformējas, un sekas ir tās aprūpē esošās civilizācijas degradācija.

Mūsdienās globālisma ideoloģija ar politikorektuma, genderisma⁴⁹, kosmopolītisma, multikulturālisma, hipertolerances un citām līdzīgām idejām cilvēktiesību aizsegā faktiski nojauc līdzšinējo tikumisko vērtību sistēmu, noārdot cilvēka būtiskās identitātes. Romas katoļu Baznīcas arhibīskaps Z. Stankevičs brīdina: lai neatkārtotos 20. gadsimta vēsture, sabiedrībai ir jāatpazīst trešā totalitārisma iedīgļi — morālo relativismu, ultraliberālismu, vērtību pakāpenisku “izšķīdināšanu”, akcentu pārlikšanu no vērtībām uz patēriņu, kā arī naudas varu. Vienvirziena tolerance paredz, ka nepiekrītošie tiek izstumti, vai arī pastāv draudi, ka viņus pasludinās ārpus likuma.⁵⁰ LU vēstures profesors Harijs Tumans brīdina, kādu cilvēku tipu veido atteikšanās no Rietumu klasiskajām, tradicionālajām vērtībām: “Tas ir pēckultūras laikmets, kura galvenā pazīme — tradicionālo vērtību izskalošanās, kā dēļ cilvēks zaudē pamatu zem kājām. Tas ir cilvēks bez reliģijas un kultūras.”⁵¹

Tāpēc Baznīcai kā savas nācijas iedvesmotājai un vērtību sargam vispirms ir jā rūpējas par savu stāju un attiecībām ar Dievu. Tai jāatceras, ka, nominalizējot saikni ar savu vērtību svarīgāko avotu — Kristu, t.i., veicot kalpošanu formāli (“atkalpojot”), mainās Baznīcas vērtību orientācija no Dieva uz pasauli. Sekas ir Baznīcas pārstāvēto vērtību

pakāpeniska de-absolutizācija visos līmeņos. Šīs relativizētās vērtības nepauž Dievu pietiekami, lai uzturētu nozīmīgu saikni ar Viņu. Līdz ar to arī pati Baznīca neuzņem sevī pietiekami daudz garīgā spēka, lai spētu pildīt savu uzdevumu — iedvesmot savu aprūpējamo civilizāciju. Parādās nominālkristietība, un līdzšinējās “svētku draudzes”⁵² pārtop par “svētku Baznīcu”, kas dievkalpošanu pilda kā tradīciju vai reliģisku pienākumu.

Atkāpjoties no autentiska Dieva Vārda pasludinājuma ar aizbildinājumu darīt Baznīcu “mūsdienīgu”, Baznīcas autoritāti nepalielina, bet gan mazina. Latviešu luterāņu teologs Roberts Feldmanis mēdza sacīt: “Ja Baznīca gribēs sacensties ar pasauli pasaulīgumā, tā zaudēs.” Apustuļa sacītais “netopiet šai pasaulei līdzīgi” (Rom 12, 2) lai arī izklausās puritāniski, taču ir pareizi, jo pasaulei no Baznīcas nevajag izdabāšanu, bet gan Dieva vārdā balstītu uzrunājumu, atbalstu un korekciju.

Iztopot sekulārajām prasībām, zūd Baznīcas heroiskais gars. Vēršoties pie Rīgas un Livonijas pirmā reformatora Andreasa Knopkena grāmatas lasītāja, arhibīskaps Jānis Vanags raksta: “Novēlu, lai sastapšanās ar to ikvienu rosinātu domāt par savu ceļu pie Dieva un par ideālu, kurā mūsu kultūras saknes ir smēlušas iedvesmu, dzīvības un varonības spuru.”⁵³

Iztopot pasaulei, Baznīca, vairs nespēj būt savas nācijas kristīgās identitātes un spēka avots. Ne velti LELB 27. Sinodes dokumentā “LELB attīstības un tās darbības virzienu stratēģija” 3.5. “Vērtību aizstāvēšana” rakstīts: “Baznīcai jākļūst aktīvākai kristīgo vērtību popularizēšanā un aizstāvēšanā. [...] Svarīgs baznīcas uzdevums ir rūpēties, lai tās pravietiskā balss aizvien būtu sadzirdama, skaidrojot Dieva gribu mūsdienām. Tai pat laikā jā rūpējas, lai sabiedrībai saprotamā veidā tiktu skaidrotas Baznīcas galvenās vērtības, kā arī baznīcas pozitīvais devums mūsu tautas un valsts attīstībā gan vēsturiskā skatījumā, gan šodien.”

Ja Baznīca izvairās no sabiedrībai būtiskām tēmām, ieraujas sevī, runā tikai uz sevi, stagnē, runā līdzī politiskajam *meinstrīmam* un citos veidos tikai faktiski simulē darbību, tā zaudē savu vērtībiski pravietisko autoritāti un spēku. Tad Baznīca pašmarginalizējas no sabiedrības, jo viņai vairs nav nekā nozīmīga, ko tai vēstīt. Tāpēc Baznīca pakāpeniski tiek arī izstumta no sabiedrības diskursa, jo faktiski ir kļuvusi lieka. Reliģiskās vērtības no iedvesmojošām, vērtībiski mobilizējošām kļūst vēsturiski muzejiskas liecības par reiz bijušu godību, un Baznīca pārtop tikai par vēl vienu sociālu — diakonijas, sociālā darba, kultūras u.tml. — institūciju ar reliģisku referenci.

Tāpēc apsveicami, ka LELB mājaslapā sacīts: “Būt par sabiedrību veidojošu spēku ir arī baznīcas šodienas izaicinājums.”⁵⁴ Tas ir nozīmīgs uzdevums, jo sekulārisms, kas šobrīd dominē sabiedrisko diskursu, pārraujot saikni starp cilvēku un Dievu, relativizē cilvēka identitāti un viņa vērtību. Cilvēks tiek centrēts ap mainīgiem un maināmiem lielumiem, tā pakļaujot manipulāciju riskam. Radikālais sekulārisms komunisma versijā ar Gorkija muti jau reiz vēstīja: “Cilvēks — tas skan lepni!”⁵⁵, faktiski paceļot cilvēku Dieva vietā. Gala rezultāts bija totalitārais ateistiskais režīms ar milzu cilvēku upuriem.

Rietumeiropas civilizācijā faktiski jau ir notikusi vērtību prioritāšu maiņa. To izsaka termins “post-kristīgais laikmets.” Pasludināt šādu laikmetu nozīmē faktiski vēstīt mūsu civilizācijas garīgo pašnāvību un no tās izrietošās cita veida pašnāvības. Rietumu aizrašanās ar “nāves kultūru”, fascinēšanās ar neglītumu un ļaunumu u.tml. parādības ir uzskatāmi simptomi. Vērtību nomaiņa no kristīgām uz sekulārām deformē Rietumu civilizācijas kristīgo identitāti; tā kļūst atkarīga no to nesošajiem pārejošiem artefaktiem, kā muzejiskiem, toponīmiskiem, filoloģiskiem u.tml. Šie resursi ir nepietiekami, lai Rietumu civilizācija spētu pildīt Dieva uzticētos uzdevumus — fiziski un garīgi “kopt un sargāt”

savu teritoriju (1 Moz 2, 5). Iestājas vērtību vakuums.

Secinājums

Baznīcas būtiskākais spēka avots ir tās saikne ar Dievu, tās patiesums un reālā darbotiespēja. Baznīcai, vadoties no protestantiskā pricipa par nemitīgi pašreformējušos Baznīcu, jābūt paškritiskai, elastīgai un dinamiskai, rūpējoties, lai tā aizvien būtu saskaņā ar Sv. Rakstiem. Tikai uzturot šādu konstruktīvu attieksmi, Baznīca ir spējīga garīgi efektīvi gādāt par savu aprūpējamo civilizāciju.

Vērtībvakuuma sekas

Amerikāņu žurnāliste un autore Klāra Berlinski (*Claire Berlinski*, dz. 1968) šādi apraksta Eiropas stāvokli: "Eiropieši negrib cīnīties par jebko un grib padoties jebkuram; viņus fascinē dekadence; [...] viņi nespēja asimilēt savus imigrantus; viņiem vairs nav bērnu; viņi vairs nerada zinātniski un kultūrāli daudz nozīmīgu darbu; viņi ir zaudējuši savu reliģisko aicinājumu un vairs neuzskata savas dzīves par jēgpilnām ... apstākļi ir padarījuši eiropiešus vairāk vai mazāk aklus un nespējīgus konfrontēties ar draudiem savai civilizācijai."⁵⁶

Vērtībvakuuma uzskatāma izpausme ir tā, ka Rietumos dievnamu ēkas dažviet tiek atstātas un vietumis tās pat pārņem musulmaņi, kuru invāzija Eiropā bēgļu migrācijas aizsegā ir ieguvusi Rietumu identitāti apdraudošus mērogus. Musulmaņu skaits Eiropā 2016. gadā bija jau 25,8 miljoni.⁵⁷ Islama radikāļu terora statistika ir biedējoša: 2017. gadā vien notikuši 2037 uzbrukumi, 15 703 cilvēki nogalēti, 14 338 cilvēki ievainoti; kopš 2001. gada 11. septembra veikti 32 513 uzbrukumi ar letālām sekām.⁵⁸

Vērtību vakuums ir tikai viens no simpotiem Rietumu identitātes krīzei. Te izpaužas svarīgāka likumsakarība — grūstot vienas civilizācijas vērtībām, tās vērtībtelpu okupē cita civilizācija ar agresīvu vērtību sistēmu. Ilustrācija tam ir Krievijas hibrīdkarš pret Rietumu civilizāciju, kas sākotnēji kon-

centrējās uz Ukrainu, bet tad tika pārņemts arī uz citām Rietumu valstīm. NATO ģenerālsekretārs Anders Rasmusens (*Anders Fogh Rasmussen*) saka: "Notiekošais konflikts starp Krieviju un Rietumiem — kas centrējās uz krīzi Ukrainā — savā būtībā ir vērtību sadursme."⁵⁹

Hibrīdkaram, kā tas iepazīts Krievijas–Ukrainas karā (2014), ir divas daļas: nemilitārā un militārā. Vispirms pretinieka teritorija ar informatīvo ieroču palīdzību tiek agresīvi piepildīta ar tai svešām vērtībām, un, kad iedzīvotāju pretestība ir salauzta, seko militārā daļa⁶⁰ ar teritorijas politiskās piederības maiņu. Būtībā tā ir vērtību cīņa, kas savdabīgi atbalso 1555. gada Augsburgas miera principu *cuius regio, eius religio* (latīņu val.: kā teritorija, tā reliģija), kurš beidza karu starp katoļiem un protestantiem. Tagad to var pārfrāzēt: kā vērtības, tā teritorija.

Drošības un stratēģiskās pētniecības centra direktors Jānis Bērziņš⁶¹ norāda uz nemilitārās karadarbības četriem posmiem:

- 1) informatīvi, morāli, psiholoģiski, ideoloģiski, diplomātiski un ekonomiski pasākumi, lai mērķa valstī izveidotu sev labvēlīgu politisko, ekonomisko un militāro stāvokli;
- 2) politisko un militāro līderu, valdības iestāžu maldināšana caur plašsaziņas līdzekļiem un diplomātiskajiem kanāliem;
- 3) valdības un militāro amatpersonu iebiedēšana un uzpirkšana, lai tie pamestu amata pienākumu pildīšanu;
- 4) destabilizējošas propagandas izplatīšana, lai palielinātu neapmierinātību sabiedrībā.

Kad šie mērķi panākti, var sekot mērķa valsts konvenciāla militārā okupācija.

Līdzšinējās valstu aizsardzības koncepcijas galvenokārt bija orientētas uz konvenciālo karu. Arī Latvija joprojām definē Nacionālo Bruņoto spēku uzdevumu šādi: "Valsts sauszemes teritorijas aizsardzība un neaizskaramības nodrošināšana; valsts jūras akvatorijas un

gaisa telpas aizsardzība un neaizskaramības nodrošināšana.”⁶² Tas ir tādēļ, ka hibrīdkarā, lai arī sekundāri, taču saglabājas nepieciešamība arī pēc konvenciālā kara aizsardzības pasākumiem. Bet pirmajā vietā izvirzās valsts hibrīdaizsardzības spējas.

Tā kā Baznīca ir savas nācijas un valsts vērtību sargs, tad tai nav iespējams šajā jaunajā kara veidā palikt sāņus, jo, kā minēja NATO ģenerālsekretārs A. Rasmusens, runa ir par Eiropas civilizācijas vērtību apdraudējumu. Tāpēc Baznīcas uzdevums ir savas valsts reliģiskās vērtībtelpas sargāšana.

Nobeigums. Mūsdienu izaicinājumu saikne ar Reformāciju

Reformācija parādīja, ka ir iespējams atjaunot Rietumeiropas civilizāciju. Tā kā Baznīca ir saistīta ar Dieva mūžīgumu, tad nedz tai, nedz arī tās aprūpē esošai civilizācijai nav jāiet bojā. Sv. Rakstos un kristīgajā ticībā ir neizsmeljams vērtību krājums, ko var un vajag vienmēr aktualizēt.

Līdz 16. gadsimtam kristīgā teoloģija nebija ievērojusi teoloģisko konceptu par grēcinieka attaisnošanu tikai ar Kristus nopelna upuri, kas mums tiek piešķirts tikai Dieva žēlastības dēļ un satverams tikai ticībā. Būsim drosmīgi jautāt sev — kas ir tā Sv. Rakstu vēsts, kuru neieraugām tagad?

Ja līdz 16. gadsimtam kristīgajā teoloģijā aktuālais jautājums bija par cilvēka pestīšanu, tad tagad tas ir par radības pastāvēšanu. Proti, par to, ka pašā Dieva radības kārtībā ir uzdotas noteiktas robežas, kas ir vai nav normāls. Šo robežu ignorēšanas un izaicinošas pārkāpšanas sekas ir veselā saprāta zudums, kā rezultāts ir pašas cilvēcības kā tādas strauja degradācija. Tāpēc jāsaprot, ka ultraliberālisma spekulatīvais ideoloģiskais konstrukts — politkorektums⁶³ apdraud mūsu kā cilvēku identitātes esību. Ja teoloģiskā kļūda līdz 16. gadsimtam apgrūtināja cilvēkiem gūt pestīšanu, tad šī mūsu laikmeta kļūda apdraud ne vien Eiropas identi-

tāti, bet jau cilvēces kā tādas pastāvēšanu.

Protestantiskais princips “reformēta Baznīca vienmēr reformējas saskaņā ar Dieva vārdu” faktiski ir Lutera 95 tēžu 1. tēzes “Kad mūsu Kungs un Meistars Jēzus Kristus sacīja: “Atgriezieties” (Mt 4, 17), Viņš gribēja, lai visa ticīgā cilvēka dzīve būtu atgriešanās” pielietojums Baznīcai. Šī principa pastāvīga lietošana ļautu Baznīcai ieturēt savu kā institūcijas instrumentālo lomu attiecībā pret tās ideju — vēsti par Kristu, kurai ir fundamentāla loma Rietumu civilizācijas vērtību sistēmā.

Luteram “pietika” reformēt tikai Baznīcu un tās organiskās saiknes ar sabiedrību dēļ Reformācijas cerētais — un vēl vairāk neplānotais — iespaids vēsturiski relatīvi īsā laikā pārvērtā Rietumu civilizāciju. Šodienas specifika ir tā, ka ar Baznīcas reformāciju vien nepietiek. Baznīcas iekšējās stagnācijas un marginalizētās vērtībsituācijas dēļ Jāņa Kristītāja, Kristus un Lutera sacītais: “Atgriezieties!” nu ir adresējams vairs ne tikai Baznīcai, bet jau visai Rietumu civilizācijai kopumā.

Secinājums

Saskaņā ar civilizāciju teoriju, saskaroties ar mūsdienu lielajiem izaicinājumiem, Rietumu civilizācijai (O. Špenglers, A. Toinbijs, S. Hantingtons u.c.) nav jāiet bojā. Tai, radoši izmantojot Reformācijas mantojumu, ir iespējas ne tikai atjaunot sevi, bet arī sekmiīgi pretimstāties mūsdienu nopietnajām problēmām.

Civilizāciju teorija ir tikai cilvēku radīta zinātne, tāpēc nevajag pārspilēt tās prognostiskās spējas. Visas lietas pēdīgi ir Dieva rokās. Dievs bija lielākais un nozīmīgākais Reformācijas resurss, tāds Viņš ir un paliek arī mūsdienās, jo “Jēzus Kristus vakar un šodien tas pats un mūžīgi” (Eb 13, 8). Mums ir tikai jāgrib un jāspēj apgūt un mūsdienīgi pielietot Reformācijas idejisko mantojumu.

Avoti un piezīmes

¹ Hantingtons S. *Civilizāciju sadursme. Pasaules kārtības pārveide*. Rīga: Jumava, 2012, 46. lpp. (376).

- ² Hantingtons, loc. cit.
- ³ Hantingtons, op. cit., 69. lpp.
- ⁴ Hantingtons, op. cit., 317. lpp.
- ⁵ Barlowe B. Christianity and Compassion. <https://probe.org/charity-and-compassion-christianity-is-good-for-culture/>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- ⁶ Rummel R. J. *Death by Government*. London: Transaction Publishers, 2009, p. 9 (496).
- ⁷ D'Souza D. *What's So Great About Christianity*. Washington, D.C.: Regnery, 2007, p. 215 (348).
- ⁸ Barlowe, op. cit.
- ⁹ Schmidt A. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*. Grand Rapids: Zondervan, 2001, p. 9 (423).
- ¹⁰ Woods T. *How the Catholic Church built Western Civilization*. Washington: Regner history, 2005, p. 1 (288).
- ¹¹ Hantingtons, op. cit., 70. lpp.
- ¹² Witte J. *From Sacrament to Contract: Marriage, Religion, and Law in the Western Tradition*. Westminster: John Knox Press, 1997, p. 31 (317).
- ¹³ Woods, op. cit., p. 6.
- ¹⁴ Heys C. *Christianity and Western Civilization*. Stanford: Stanford UP, 1954. Citāts no: <http://www.christianaction.org.za/index.php/articles/reformation/286-the-reformation-roots-of-western-civilization>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- ¹⁵ Tumber H., Waisbord S. *Routledge Companion to Media and Human rights*. NY: Routledge, 2017, p. 414 (520). http://www.defaultlogic.com/learn?s=Christian_civilization#cite_ref-Howard_Tumber_84-0. Sk. 2018. g. 6. aug.
- ¹⁶ Latvijā sekulārie kalendāri joprojām pēc inerces seko komunistu režīma tradīcijai — nedēļa sākas ar darba dienu.
- ¹⁷ Gregoire R., Monlin L. *The Monastic Realm*. NY: Rizolli, 1985, p. 277 (287).
- ¹⁸ Ruegg, Wather and Foreword. The University as a European Institution. In: *A History of the University in Europe*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge UP, 1992, p. XIX–XX (506).
- ¹⁹ Šeit un citur Sv. Rakstu atsauces pēc Latvijas Bībeles biedrības 2012. gada tulkojuma.
- ²⁰ Schmidt, op. cit., p. 217.
- ²¹ Barlowe, op. cit.
- ²² Durant W. *The Age of Faith*. New York Simon and Schuster, 1950, p. 31 (1196).
- ²³ Blainey G. *A Short History of Christianity*. Melbourne: Victoria Penguin Group, 2011, pp. 214–215 (617).
- ²⁴ Grām.: Schmidt, op. cit., pp. 155–166.
- ²⁵ Sent-Ekziperī A. *Dienvīdu kurjers/Kara li-dotājs/Vēstule ķīlniekam*. Rīga: Liesma, 1965, 389. lpp. (446).
- ²⁶ Sent-Ekziperī, op. cit., 392. lpp.
- ²⁷ *Religious Affiliation of History's 100 Most Influential People*. http://www.adherents.com/adh_influ.html. Sk. 2018. g. 10. febr.
- ²⁸ Steven L. The Reformation and the Men Behind It. <https://www.ligonier.org/blog/reformation-and-men-behind-it/>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- ²⁹ Lewis C. *Mere Christianity*. New York: The Macmillan Company, 1957, p. 50 (233).
- ³⁰ *Vienprātības grāmata*. Rīga: LMF, 2012, 563. lpp. (707).
- ³¹ Spitz L. *The Renaissance and Reformation Movements*. Vol II, St. Louis: CPH, 1987, p. 552 (614).
- ³² Luters, M. Par kristīga cilvēka brīvību. <http://www.janabaznica.lv/martins-luters-par-kristiga-cilveka-brivibu/>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- ³³ Slavenie vārdi “te es stāvu un citādi nevaru” neparādās protokolā, tāpēc daži pētnieki domā, ka tā ir vēlāku laiku leģenda. <http://www.luther.de/en/worms.html>.
- ³⁴ Spitz, op. cit., 552. lpp.
- ³⁵ Citāts no: Spitz, loc. cit.
- ³⁶ Spitz, op. cit., 581. lpp.
- ³⁷ O. Špenglers civilizāciju uzskata par kultūras pēdējo posmu, nevis kā tagad —

- par plašāku jēdzienu, kura sastāvdaļa ir kultūra.
- 38 Cikliskā uzskata zīmīgs pārstāvis ir skotu vēsturnieks, Edinburgas universitātes profesors un jurists Aleksanders Titlers (*Alexander Fraser Tytler, Lord Woodhouselee FRSE, 1747–1813*), kurš "Atēnas republikas krišanās" aprakstīja tautas atpazīstību, literatūrā pazīstamu kā "Titlera cikls": "Tauta no verdzības tiecas uz garīgu ticību, no garīgas ticības uz lielu drosmi, no lielas drosmes uz brīvību, no brīvības uz pārpilnību, no pārpilnības uz savtīģumu, no savtīģuma uz pašapmierinātību, no pašapmierinātības uz vienaldzību, no vienaldzības uz izlaidību, no izlaidības uz verdzību." <https://www.snopes.com/politics/ballot/athenian.asp>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 39 Spengler O. *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*. Erster Band, Munchen: Oscar Beck, 1923, II, I, S. 7 (635).
- 40 Spengler, op. cit., S. 12.
- 41 Goodreads. <https://www.goodreads.com/quotes/7753391-we-are-not-doomed-to-make-history-repeat-itself-it>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 42 Quigley C. *Civilizations Die by Suicide Not by Murder*. <https://www.financialsense.com/contributors/christopher-quigley/civilizations-die-by-suicide-not-by-murder>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 43 Hantingtons, op. cit., 317. lpp.
- 44 Hantingtons, op. cit., 328. lpp.
- 45 Hantingtons, op. cit., 318. lpp.
- 46 Hantingtons, loc. cit.
- 47 Hantingtons, op. cit., 328. lpp.
- 48 Citēts no: Spitz, op. cit., p. 342.
- 49 Latvijas kristīgo baznīcu vadītāji aicina neratificēt Stambulas konvenciju. http://www.lelb.lv/lv/?ct=lelb_zinjas&fu=read&id=2239. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 50 Pēc <http://www.catholic.lv/main.php?parent=5253>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 51 Lorencs J. Dzīva zivs peld pret straumi. Sa-
runa ar vēsturnieku Hariju Tumanu. <http://www.la.lv/dziva-zivs-peld-pret-straumi/>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 52 Draudzes, kuru daudzie pasīvie locekļi apmeklē dievkalpojumus tikai svētkos.
- 53 Knopkens A. *Vēstules romiešiem skaidrojums*. Rīga: PRFF, 2017, aizmugurējais vāks.
- 54 LELB misija — būt Kristus klātbūtnes vietai sabiedrībā. http://www.lelb.lv/lv/?ct=par_lelb. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 55 Zīmīgi, ka šos vārdus Maksima Gorkija lūgā "Dibenā" saka Satins — nakts patversmes iemītnieks.
- 56 Citāts no grāmatas: Israel R. *The Spread of Islamikaze Terrorism in Europe. The Third Islamic Invasion*. London. Vallentine Mitchell, 2008, 402. lpp. (499).
- 57 Pew Research Center, *Europe's Growing Muslim Population*. <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>. Skat. 2018. g. 10. febr.
- 58 The Religion of Peace. <https://www.the-religionofpeace.com/attacks/attacks.aspx?Yr=2017>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 59 Rasmussen A. *A War of Values With Russia*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-fear-west-democracy-by-anders-fogh-rasmussen-2015-04?barrier=accessreg>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 60 Principā tā var noritēt ar vai bez konvenciāli militāriem līdzekļiem, atkarībā no mērķa valsts pretestības spēju destruktīvas pakāpes.
- 61 Bērziņš J. *Russia's new Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacija/PP%2002-2014.ashx>. Sk. 2018. g. 10. febr.
- 62 Nacionālo bruņoto spēku likums, 6.1.1. <https://likumi.lv/ta/id/15836-nacionalo-brunoto-speku-likums>. Sk. 2018. g. 10. febr.

⁶³ Abilenes Universitātes profesore Sintija Roperē (*Cindy Roper*) norāda, ka politikorektuma iespaidā mainītā valoda var mainīt auditorijas uztveri un pārliecības, kā arī iespaidot rezultātus. [...] Politikorektuma kritiķi redz to kā cenzūru un runas brīvības ierobežošanu, kas ved pie pašcenzūras un uzvedības ierobežojumiem.

Roper C. Political correctness (PC), <https://www.britannica.com/topic/political-correctness>. Sk. 2018. g. 11. febr. Vai cits definējums: [B.a.] "Institucionāls iegansts, lai vajātu un izslēgtu citu politisko uzskatu cilvēkus." <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=political%20correctness>. Sk. 2018. g. 11. febr.

Par autoru

Dr. theol. **Guntis Kalme** ir Lutera akadēmijas docents, Sistemātiskās teoloģijas un Baznīcas vēstures katedras vadītājs. Zinātniskās intereses: kristietība un tās vēsture pasaulē un Latvijā, sistemātiskā teoloģija, kristīgā ētika, kristīgā filosofija, militārā ētika, Latvijas vēsture, Latvijas militārā vēsture.

About the Author

Dr. theol. **Guntis Kalme** is an assistant professor of Luther Academy, Chair of the Department of Church History and Systematic Theology. Research interests: Christianity and its history in the world and in Latvia, systematic theology, Christian ethics, Christian philosophy, military ethics, Latvian history, Latvian military history.

POTENTIAL OF THE HERITAGE OF THE REFORMATION FOR THE RENEWAL OF THE WESTERN CIVILIZATION

Guntis Kalme

guntiskalme@hotmail.com

Summary

Key words: *Reformation, Church, Christianity, Western civilization, clash of civilizations*

Religion in view of theoreticians of civilization is its main element. Christianity has given fundamental contribution towards the development of the Western civilization. Reformation, thanks to M. Luther's theological creativity, renewed the Church, which was able to positively influence the whole of the Western civilization. Although the civilization theories predict the downfall of the Western civilization, by creative usage of the heritage of the Reformation it should not perish but renew itself spiritually.